

Kitap Eleştirisi

Media and Human Rights: A Cosmopolitan Promise

Glden Grsy Ataman

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi
guldenursoy@gmail.com

Media and Human Rights: A Cosmopolitan Promise

Ekaterina Balabanova

Abingdon, Oxon: Routledge, 2015, 210 sayfa

Her ne kadar medya ve insan hakları arasındaki ilişki özellikle “ifade zgrlg” ekseninde çokça tartışılsa da doğrudan “medya”, “gazetecilik” ve “insan hakları” anahtar sözcüklerini kullanarak yazılan *kitapların* sayısının son dönemlerde arttığını söylemek yanlış olmaz.¹ özellikle 2010’dan sonra bu konuda yazılan kitapların (Papademas 2011; Internews 2012; Shaw 2012; Gies 2015) sayısında dikkat çekici bir artışa rastlanıyor.² Bu aından Ekaterina

• • • • •

- 1 Bu başlığa sahip ve literatür taraması sonucu bulunan olan ilk kitap 1980’lerin sonunda yazılmış ve 1990’lar ve 2000’lerin ilk on yılında bu konuda çok az kitap basılmıştır. Bu kitaplar Eide ve Skolgy’nin (1988) *Human Rights and the Media* ve International Council of Human Rights Policy’nin (2002) *Journalism, Media and the Challenge of Human Rights Reporting* isimli çalışmalarıdır.
- 2 Söz konusu dönemlerde “medya”, “gazetecilik” ve “insan hakları” konusunda yazılmış çeşitli makalelere erişilebilmektedir. Ancak yukarıda kitaplar ele alındığı için bunlar değerlendirmeye eklenmemiştir.

<http://ilefdergisi.org/2015/2/2/>

Balabanova'nın *Media and Human Rights: A Cosmopolitan Promise (Medya ve İnsan Hakları: Cosmopolitan Bir Vaat)* isimli kitabı medya ve insan hakları konusunda giderek genişleyen literatüre farklı bir perspektife sahip güncel bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Balabanova, insan hakları sisteminin büyük ölçüde “kozmpolitan bir vaat” olduğunu ve insan haklarının ideal ve ideal olmayan versiyonları arasındaki açığın da “kozmpolitan bir açık” olarak tarif edilebileceğini ileri sürüyor. Kitabın temel amaçlarından biri bu açığın boyutu ve biçimi üzerine daha kapsamlı bir anlayış geliştirmek (Balabanova 2015, s.53-54). Bu doğrultuda yazar çalışmasında medyada insan haklarının yer alma biçiminin uluslararası politikaya ilişkin kozmpolitan argümanlar açısından ne anlama geldiği sorusuna yanıt arıyor (2015, s.3). Söz konusu insan hakları olduğunda medyaya yüklenen normatif rol (medyadan beklentiler) ve medyanın pratikte yaptıkları arasında bir “kozmpolitan açık” olduğunu savunuyor (Balabanova 2015, s.172).

Giriş kısmında, yazar, insan hakları konusundaki haberlerin artışının nedenlerini ve insan haklarının medyada yer alma biçimine ilişkin eleştirileri ele alıyor. Ayrıca medyanın insan hakları ihlallerine suç ortaklığı ettiğine değiniyor (Balabanova 2015, s.4-7).

İlk bölümde, insan haklarının tarihi ve temellerine ilişkin arka plan bilgisiyle birlikte insan haklarıyla ilgili merkezi tartışmalara yer veriyor. Bunların arasında insan haklarının her zaman var olup olmadığı, evrensellik ve kültürel görecelilik ve insan haklarının izlenmesi ve uygulanması gibi başlıklar var (Balabanova 2015, s.13-27). Her biri ayrı bir kitap ve derlemenin konusu olabilecek nitelikteki konuların kitabın on üç sayfasına sığdırılması ne yazık ki giriş düzeyindeki okuyucunun konuyu kavramasına yardımcı olacak açıklık ve kapsama sahip bir tartışma yapılmasının önüne geçiyor.

Balabanova'nın insan haklarını nasıl kavradığını gösteren ipuçlarını ilk bölümde bulmak mümkün. Yazar somut ve vazgeçilemez doğal haklar ve doğal hukukun varlığına ilişkin Jeremy Bentham'ın “hakların sadece uygun yasama süreçleri sonunda hükümetler tarafından yerine getirildiğine ve insanlığa içkin olmadığına” dair eleştirisine yer veriyor. Balabanova'ya göre bu önemli bir hatırlatma, çünkü insan haklarını –keşfedilmeyi bekleyen- her zaman var olan bir şey gibi sunan anlatının tartışmaya açık olduğunu gösteriyor (2015, s.16). Bu ifadeler yazarın *daha çok*, “insan hakları ilkelerinin yasal olarak tanınarak ve kanun haline getirilerek bir yetkiye sahip olduğu”na (Fagan

2009, s.26) dayanan legal pozitivizmin etkisi altında olduğuna işaret ediyor. Ancak bu görüşün taşıdığı sınırlılıkları tartışmak bir yana, yazar insan haklarını nasıl anladığına dair muğlaklığı giderecek türden bir tartışma yapmıyor.

Yazar ikinci bölümde medyada insan haklarının yer almasını etkileyen faktörleri ele alıyor. Balabanova'ya göre medya ve insan hakları ilişkilerine dair bir kavrayış geliştirmek için "medya-devlet ilişkileri", "haber değerleri", "gündem-belirleme" ve "ereveleme"ye odaklanmak gerekir (2015, s.32). Yazar insan hakları sorunlarının haber yapılması konusunda zorluk yaratan pek çok unsurun haber medyasının doğası ve bunu harekete geçiren ilkelerle bağlantılı olduğunu vurguluyor (Balabanova 2015, s.32). Medyanın insan hakları haberciliğine ilişkin rolünün özellikle onun demokratik toplumdaki varsayılan rolünden (bilgi verme, eğitme, kamusal söylem için alan yaratma vb.) ve "bekçi köpeği" gibi davranarak devletin gücünü kontrol etme görevinden kaynaklandığını belirtiyor. Yine de mevcut medya örgütlerinin bunu ne ölçüde yerine getirebildiğinin tartışmalı olduğunun altını çiziyor. Yazara göre medyanın pratikte normatif beklentileri karşılayamamasının nedenleri: "rışayı üretmek" için devletin medyayı yönetmesi ve manipüle etmesi, ticarileşmenin gazetecilik üzerindeki etkileri ve medyanın giderek halkla ilişkiler malzemesine ve haber ajanslarından gelen hikyelere dayanması (Balabanova 2015, s.34). Balabanova medyanın belirli konulara odaklanıp onların önemli görülmesini sağlayarak insan hakları sorunları ve konularıyla ilgili farkındalık yaratma kapasitesinden bahsediyor. Yine de medyanın bir konuya ilgi göstermesinin yeterli olmadığını ve bunun nasıl tartışıldığının da çok önemli olduğunu vurgulayarak "erevelemene"nin önemine dikkat çekiyor (2015, s.36-37).

Balabanova'nın yukarıda belirtilen medyaya yönelik bakış açısında normatif boyutun ağır bastığı görülüyor. Yazar medyayı mevcut ekonomik ve siyasi gücü ilişkileri içindeki konumu üzerinden değerlendiren eleştirel bir yaklaşımdan pek fazla beslenmiyor. Bu da medya-insan hakları arasındaki ilişkiyi belirleyen etmenlerin farklı boyutlarını görmesini ve daha derinde yatan dinamiklerini ortaya çıkarmasını engelliyor. Yazar eleştirel bir yaklaşıma sahip olsaydı belki en baştan medyanın insan haklarına yer verme biçimini "kozmopolitan bir vaat ya da açık" açısından çözümlemeye kalkışmayacaktı.

nc bölümde, Balabanova kozmopolitanizm ve medyanın bu açıdan taşıdığı potansiyel üzerine eğiliyor. Yazar, insan hakları ihlallerinin medya tarafından haberleştirilmesi ve bunların farkına varılıp eyleme geçilmesi arasındaki bağlantıyı sağlayacak normatif çerçevenin kozmopolitanizm olduğunu

ileri sürüyor. Kavramın tarihsel ve felsefi temellerini ve güncel tartışmaları inceledikten sonra “dolayımlanmış kozmopolitanizme”, yani medyanın kozmopolitan bir kültür oluşturulmasındaki rolüne odaklanıyor (Balabanova 2015, s.44-50). Küreselleşen medyanın insan hakları ihlalleri ve uzak diyarlarda çekilen acılara ilişkin yaydığı imajların empatiden çok -belirli ifade ve görsellerin çok sık tekrarlanması sonucu- “şefkat yorgunluğu”na (*compassion fatigue*) veya “şefkatten uzaklaşmaya” yol açabileceğine değiniyor (Moeller 1999; Höijer 2004 akt. Balabanova, 2015, s.51). Balabanova’ya göre, bunlar medyanın evrensel değerleri geliştirmedeki potansiyeliyle piyasa dinamikleri ve popülizmin harekete geçirdiği ve “en küçük ortak paydaya” hitap etmeye çalışan medya pratiği arasındaki açığı gösteriyor. Bu açığı anlamak için yazar çerçeve analizine başvuruyor. İzleyicilerin/okuyucuların insan haklarıyla ilgili olaylara yakınlık kurmasını sağlayan veya duygusal uzaklık duymasına neden olan iki tür çerçeveye değiniyor: empati/uzaklık çerçevesi ve küresel adalete ilişkin kozmopolitan/komüniteryan konumlara dayanan çerçeve (Balabanova 2015, s.51-52). Sonraki bölümlerde örnek olayların bu çerçevelerden hangileriyle medyada yer aldığını inceliyor.

Balabanova kitapta soykırım, insani müdahale, ifade özgürlüğü, sığınma ve göç ve işkence konusundaki on örnek olaya ilişkin çoğu daha önce yapılmış çerçeve analizlerini inceliyor. Batı’da yaygın medyada temsiline odaklanılan olaylar şunlar: insani müdahaleye ilişkin Kosova (1999) ve Libya (2011); soykırımla ilgili olarak Ruanda (1994) ve Darfur (2003-...); sığınma ve göçle bağlantılı olarak Avrupa Birliği içindeki göç ve Dünya Mülteci Günü; ifade özgürlüğü konusunda Eylül 2005’te Danimarka’da Hz. Muhammed’in karikatürlerinin yayınlanması ve Edward Snowden’ın bilgi sızdırmasıyla ilgili tartışmalar ve işkenceye dair Amerikan askerlerinin Irak’ta Ebu Gureyb cezaevinde yaptığı işkence ve olağanüstü nakil (*extraordinary rendition*) ve terör şüphelilerinin ülkelerine iadesi.

Sonuç bölümünde Balabanova medyanın insan haklarına yer verme biçimde kozmopolitan bir açık olduğunu belirtiyor. Yazara göre her zaman olmasa da medya soykırım ve insani krizlerin mağdurlarını daha fazla empatik olarak çerçeveleme eğilimi taşıyor ve “teröre karşı savaş” bağlamında işkenceye yönelik eleştirel bir tutuma sahip olmaya meyilli. Söz konusu göç olduğunda ise “öteki”ne yönelik kozmopolitan ilgiye dayalı bir çerçeveleme eğilimi göstermiyor. İfade özgürlüğünün tartışılmasına ilişkin çerçeveler ise bu konudaki ulusal uygulamalara göre çeşitlilik arz ediyor (Balabanova 2015, s.174). Yazar örnek olayların her birinin farklı türden bir kozmopolitan açığa

işaret ettiğini ileri sürüyor. Bunlardan kimi medyanın hkmet politikalarını takip etmesiyle, kimi medyanın içinde yer aldığı ulusal topluluğun çıkarlarını ön planda tutmasıyla, kimi uluslararası insan hakları rejiminin zayıflığıyla kimi de uygulamadaki sorunlarla alakalı.

Balabanova'nın kitaptaki örnek olaylara uyguladığı ereve analizi her ne kadar yazarın araştırma sorusu bağlamında tespit etmek istediği kozmopolitan açığı ortaya koysa da durum tespitinin ötesine geçerek arkada yatan nedenleri gösterecek olanağı sağlayamıyor. Ayrıca yazar bağımsız ve zgr bir medyanın önemli olduğunu farklı yerlerde dile getirirse de "medya"ya ilişkin kavrayışı sınırlı. Medya tanımının içine alternatif medyayı dahil etmiyor. Bu da toplumsal hareketlerin medyasının insan hakları ihlallerinin ortaya çıkarılması, hak taleplerinin dillendirilmesi ve hak mücadelelerinin desteklenmesi açısından taşıdığı potansiyeli ve pratiklerini tartışmayı önlüyor.

Balabanova çalışmasında farklı türden hakları içerip inceleyerek insan haklarına daha geniş bir odaktan bakmaya çalıştığını ileri sürüyor (2015, s.3). Ancak kitap çok sınırlı bir şekilde g tartışması dışında ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin örnek olayları içermiyor. rnek olay seçiminde insan haklarını siyasi ve medeni haklar olarak dar bir çerçeveye indirgeyen eğilimin ağır bastığı görülüyor. Balabanova kitapta ekonomik, sosyal ve kültürel haklar kadar siyasi ve medeni hakları da devletin sağlaması gerektiğine yeterince dikkat çekmiyor. Hakların bölünmezliği ile ilgili bir tartışma olduğunu belirtilirken ne hakların blnmezliğinin ne anlama geldiğini aıklyor ne de bu tartışmaya ilişkin kendi fikrini ortaya koyuyor (bkz. Balabanova 2015, s.18). Bu da yazarın "bölünmezlik" ilkesinin çağrıştırdığı haklar arasında bir hiyerarşi olmadığı ve bir kategorideki hakkın gerçekleştirilmesinin diğerini de güçlendirdiği veya bir kategorideki hakkın engellenmesinin diğerini de engellediği fikrine katılmayabileceğini ima ediyor.

Balabanova'nın *Media and Human Rights: A Cosmopolitan Promise* isimli kitabı taşıdığı sınırlılıklara karşın özellikle siyasi ve medeni haklar üzerine çalışma yapanların incelemek isteyebileceği bir kaynak. Medya alışmaları alanında yapılan bir araştırma olmasına karşın örnek olayların incelendiği her bölümde ilgili uluslararası hukuksal çerçeveye ve temel tartışmalara yer vermesi kitabın güçlü yönlerinden biri. Sonuç olarak, birkaçı dışında örnek olay seçimi ve incelenen hakların çeşitliliği açısından büyük bir yenilik taşımasa da kitap konuyu ele aldığı perspektif açısından zgn olarak nitelendirilmeyi hak ediyor.

Kaynakça

- BALABANOVA, E. (2015) *Media and human rights: a cosmopolitan promise*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- EIDE, A. ve SKOGLY, S. (eds.) (1988) *Human rights and the media*. Oslo: Norwegian Institute of Human Rights.
- FAGAN, A. (2009) *Human rights: confronting myths and misunderstandings*. Cheltenham, UK: Edward, Elgar.
- GIES, L. (2015) *Mediating human rights: media, culture and human rights law*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- INTERNATIONAL COUNCIL OF HUMAN RIGHTS POLICY (2002) *Journalism, media and the challenge of human rights reporting*. Versoix, Switzerland. [Çevrimiçi]. http://www.ichrp.org/files/reports/14/106_report_en.pdf [Erişim tarihi: 21/11/2015].
- INTERNEWS (2012) *Speak up, speak out: a toolkit for reporting on human rights issues*. Washington, DC: Internews.
- PAPADEMAS, D. (ed.) (2011) *Media and human rights*. Bingley, UK: Emerald.
- SHAW, I. S. (2012) *Human rights journalism: advances in reporting distant humanitarian interventions*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.